

انتظار مثبت و منفی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام

طاهره ماهروزاده^۱، مصباح رباب^۲

چکیده

انتظار مفهومی قرآنی است که کاربست فراوانی در روایات آخرالزمان دارد. در طول تاریخ درباره تبیین چیستی، چگونگی و چندگونگی مفهوم انتظار دیدگاه‌های متعددی ظهور یافته است. مقام معظم رهبری علیه السلام از متفکرانی است که به مسئله انتظار و مهدویت نگاهی نظام‌مند دارد. نوشتار پیش‌رو با هدف بررسی ابعاد انتظار مثبت که همان انتظار حقیقی است در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام با روش توصیفی-تحلیلی، خاستگاه و حیانی چنین اندیشه‌ای را بررسی و انتظار مثبت و منفی را برپایه نظام فکری ایشان ترسیم می‌کند. در ابتدا مفهوم انتظار از دیدگاه آیات و روایات و نظر امام خامنه‌ای علیه السلام تبیین شده است. در ادامه انواع انتظار و مؤلفه‌های تأثیرگذاری انتظار مثبت در زندگی منتظران براساس نظرات ایشان بررسی می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دعابسنده‌گی، استعجال و انتظار خنثی برداشت‌های منفی از انتظار است و انتظار حقیقی تنها انتظاری است که سه عنصر فکری، انگیزشی و رفتاری دارد. **واژگان کلیدی:** منتظر حقیقی، آموزه‌های و حیانی انتظار، انتظار مثبت، انتظار منفی، امام خامنه‌ای.

۱. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Emial: mahrozadeh@miu.ac.ir

Orcid: ۰۰۰۰-۰۰۰۲-۲۱۴۰-۰۸۸۵

۲. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآن، از کشور پاکستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۱. مقدمه

اندیشه انتظار در بسیاری از جوامع بشری وجود دارد. یکی از مهمترین سرچشمه‌های تولید فرهنگ و سبک زندگی برای انسان‌ها همین تفکر است. بنابراین، شناخت انتظار صحیح اهمیت فراوانی دارد. در این راستا صحبت‌های کسی که نزدیک‌ترین فرد به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه و نائب امام علی علیه السلام در این زمان است باید مورد توجه قرار گیرد تا معنای حقیقی انتظار به دست آید. تحقیق حاضر درصدد تبیین اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری علیه السلام درباره مفهوم حقیقی انتظار است. اصل انتظار به معنی کلی دو نوع است: انتظار مثبت و انتظار منفی. این دو انتظار درست ضد یکدیگر هستند. یکی بزرگ‌ترین عامل انحطاط و دیگری بزرگ‌ترین عامل حرکت و ارتقا است. یکی تن دادن به ذلت و توجیه وضع موجود و دیگری پیش‌رونده و آینده‌نگر است. هردو انتظار است و امکان اشتباه برداشت زیاد خواهد بود. در نگاه رهبر معظم علیه السلام، انتظار به این معنی است که «ما باید خود را برای سربازی امام زمان آماده کنیم. سربازی منجی بزرگی که می‌خواهد با تمام مراکز قدرت و فساد بین‌المللی مبارزه کند، احتیاج به خودسازی و آگاهی و روشن‌بینی دارد. ما نباید فکر کنیم که چون امام زمان خواهد آمد و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد امروز وظیفه‌ای نداریم؛ نه، بعکس، ما امروز وظیفه داریم در آن جهت حرکت کنیم تا برای ظهور آن بزرگوار آماده شویم. اعتقاد به امام زمان به معنای گوشه‌گیری نیست. امروز اگر ما می‌بینیم در هر نقطه دنیا ظلم و بی‌عدالتی و تبعیض و زورگویی وجود دارد اینها همان چیزهایی است که امام زمان برای مبارزه با آنها می‌آید. اگر ما سرباز امام زمانیم باید خود را برای مبارزه با اینها آماده کنیم» (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام، دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان، ۳۰ مهر ۱۳۸۱).

۲. پیشینه تحقیق

در مورد انتظار و انواع آن منابع مکتوب بسیاری موجود است از جمله: مقاله مهدویت در آینه تربیت (زرقانی، ۱۳۹۹)، مقاله انتظار مطلوب، راهور تعامل عقل و احساس، نقدی بر رویکرد احساسی در مسئله مهدوی (فلاح و عوافی، ۱۳۹۸)، مقاله ظرفیت‌های انقلاب اسلامی در راستای زمینه‌سازی ظهور منجی (فاضلی‌نیا، ۱۳۸۷) و کتاب مبانی و اصول حکمی قرآنی انتظار از

دیدگاه آیت الله خامنه‌ای (خسروپناه، ۱۳۹۹). انواع انتظار از دیدگاه قرآنی مقام معظم رهبری رحمته الله به طور خاص کمتر مورد توجه قرار گرفته است که در نوشتار حاضر به آن اشاره می‌شود.

۳. مفهوم انتظار

انتظار در لغت به معنای چشم به راه بودن و نگران بودن است. (زبیدی، ۱۴۱۴، ۷/۵۳۹) در تعریف دیگر آمده است: «انتظار، حالت و کیفیت روحی است که سبب پیدایش آمادگی برای آنچه انتظار می‌رود، می‌شود و نقطه مقابل آن یأس و ناامیدی است» (معین، ۱۳۷۱، ص ۳۶۴). واژه انتظار در گفتار معمول مردم به معنای امید بهتر شدن و تحول از وضع موجود به وضع دیگر است. برای مثال، شخصی که خود و یا فرزندش بیمار است هنگام احوال‌پرسی می‌گوید: «امید و انتظار آن را دارم که بهبودی حاصل شود». بنابراین، مفهوم ساده انتظار این است که «من از وضع موجود ناراضی‌ام و امید آن را دارم که با تلاش و استفاده از امکانات این وضع عوض شود». روشن است که چنین انتظاری بدون تلاش و عمل تحقق نمی‌یابد. رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «انتظار یعنی، آینده‌نگری و تلاش برای دگرگونی وضع موجود و تحول آن به آینده ایده‌آل و برتر. وقتی معنای انتظار در این امور ساده چنین باشد به طور قطع، انتظار ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، تحقق حکومت جهانی او و اجرای آرمان‌های مقدسش در سراسر جهان و در ابعاد گوناگون معنای عظیم و ژرفی خواهد داشت. چنین انتظاری به معنای آماده‌باش کامل و زمینه‌سازی سیاسی، فرهنگی، علمی، اخلاقی، اقتصادی و اجتماعی عمیق در سراسر جهان است. آری، انتظاری که مناسب انقلاب جهانی و برقراری صلح و عدالت حقیقی در همه جا به رهبری خورشید ولایت، امید همه پیامبران و امامان علیهم السلام و مستضعفان جهان، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد نیاز به برنامه‌ریزی حساب‌شده و وسیع دارد» (گفت‌وگوی امام خامنه‌ای رحمته الله در دیدار اساتید و فارغ‌التحصیلان تخصصی مهدویت، ۱۳۹۰/۴/۱۸).

۳-۱. انتظار در مکتب اهل بیت علیهم السلام

آیت‌الله جوادی آملی در کتاب امام مهدی موجود موعود می‌فرماید: «ظهور منجی آخرالزمان، اندیشه جهانی است که بشر گرد می‌آورد. فارغ از آنچه دیگران به عنوان منجی امید بسته‌اند، امت اسلامی براساس آموزه‌های پیامبر صلی الله علیه و آله، مصداق منحصر منجی آخرالزمان را وجود مبارک مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌دانند. انتظار پیروان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام با انتظار دیگران تفاوت عمیقی دارد؛ چون فرقه ناجیه در انتظار طلوع شمس موجود مستور است و دیگران منتظر ستاره معدوم. به اعتقاد راسخ ما مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف، مهدی موعود موجود است، اما در پندار دیگران فقط موعود است نه موجود. تفاوت معنای انتظار در دو طیف مزبور، همان فاصله عریق است که نمی‌توان مرز آن را تهدید کرد. معنای عمیق انتظار به سنت امامان هدایت و ازسوی دیگر، مسلح بودن یا مسلح شدن به سلاح علم و ایمان برای مجاهدت در راه خداست.» (جوادی آملی، ۱۳۸۹، ص ۱۶۴)

۳-۲. مفهوم انتظار در آیات

قرآن کریم در سوره انعام آیه ۱۵۸ می‌فرماید: «هَلْ يُنْتَظِرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ» آیا انتظاری غیر از این دارند که فرشتگان به سویشان آیند یا پروردگارت بیاید یا برخی از نشانه‌های پروردگارت بیاید، اما روزی که برخی از نشانه‌های پروردگارت پدید آید شخصی که قبلاً ایمان نیاورده یا در ایمانش نیکی کسب نکرده است ایمان آوردنش سودی نخواهد داشت. بگو منتظر باشید! که ما هم منتظریم.»

در ذیل این آیه ابی‌بصیر از امام صادق علیه السلام حکایت می‌کند: «منظور از آن روز، روز خروج حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف است. آن روز انتظار کشیده شده از ماست.» بعد حضرت فرمود: «ای ابابصیر! خوشا به حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبت او منتظر ظهورش باشند و در زمان ظهورش از او اطاعت نمایند که اینان اولیای خدایند که هیچ ترس برایشان نیست و حزن و اندوهی نخواهند داشت» (صدوق، ۱۳۹۵؛ مولوی نیا، ۱۳۸۹، ص ۱۷۷). قرآن کریم در سوره یونس

آیه ۲۰ می‌فرماید: «وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ» و می‌گویند چرا نشانه (معجزه‌واری) از پروردگارش بر او فروفرستاده نمی‌شود، پس بگو آنچه از حس پوشیده، تنها برای خداست، پس منتظر باشید؛ زیرا من (هم) با شما از منتظرانم». یحیی بن قاسم می‌گوید: «از امام صادق علیه السلام سؤال کردم درباره آیات اول سوره بقره که می‌فرماید: "الم، این کتاب هیچ تردیدی در آن نیست و مایه هدایت متقین است، کسانی که به غیب ایمان می‌آورند". امام فرمود: متقین در این آیه شیعیان علی علیه السلام هستند و غیبت همان حجت قائم غائب است و شاهد بر این مدعی آیه ۲۰ سوره یونس است که می‌فرماید: "و کافران گویند: چرا آیت و نشانه‌ای از پروردگارش بر او نازل نمی‌شود. پس بگو همانا غیب مخصوص خداوند است پس منتظر باشید که من نیز از منتظران هستم" (صدوق، ۱۳۹۵، ۴۰/۳۴۰).

۳-۳. مفهوم انتظار فرج از دیدگاه رهبری علیه السلام

مقام معظم رهبری علیه السلام در تعریف معنای انتظار می‌فرماید: «ترکیب مفهومی انتظار فرج از دو جزء انتظار و فرج تشکیل شده است که هریک باب وسیعی است که نیاز به تنقیح و بازشناسی مفهومی دارد. برای شناخت اولیه از این دو مفهوم، انتظار به معنی مترصد حقیقتی بودن و فرج به معنی گشایش در کار است. در انتظار فرج، حقیقتی که انسان مترصد آن است همان گشایش در امر است که توسط ولی خدا محقق خواهد شد. از این ترکیب مفهومی اصل اولیه انفتاحی بودن، عدم انسداد و پیشرفت‌گرایی اسلام را می‌توان برداشت کرد. بنابراین، انتظار نور امید است. دست روی دست گذاشتن و فقط به امید آینده نشستن، انتظاری بی‌محتواست. فرج نهایی که با ظهور ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف محقق می‌شود یکی از مصادیق و مصداق کامل فرج است». (بیانات در روز نیمه شعبان، ۱۳۸۷)

۴. ویژگی‌های فرج در کلام رهبری علیه السلام

حضرت آیت الله خامنه‌ای علیه السلام ذیل یکی از روایات اخلاقی فرمود: «و انتظار الفرج عباده؛ این انتظار فرج، فقط انتظار فرج به معنای ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف نیست، بلکه مطلق فرج است.

نفس اینکه انسان انتظار فرج داشته باشد؛ یعنی اگر در یک شدتی قرار دارد انتظار داشته باشد که آن شدت برطرف بشود. این یعنی چه؟ یعنی اینکه شما هرگز در هیچ شرایطی نباید ناامید بشوید». (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۹۶/۲/۲۰)

۴-۱. شمول فرج نسبت به همه بشریت

«در انتظار فرج حضرت ولی عصر علیه السلام مسئله این نیست که گشایش نسبت به کار فرد یا شیعیان حاصل شود، بلکه گشایش و فرج نسبت به تمام بشریت مورد انتظار است». (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام در مراسم دانش آموختگی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه السلام، ۱۳۹۶/۲/۲۰) نگاه تمدنی آیت الله خامنه‌ای به مسئله ظهور نیز مؤید این معناست

۴-۲. تدریجی بودن حرکت طبیعی منتهی به ظهور و فرج

در نگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای فعالیت‌ها و نهضت‌های انجام گرفته پیش از ظهور برای تحقق عدالت از جمله انقلاب اسلامی، حرکاتی است که با ظهور حضرت ولی عصر علیه السلام به نهایت خود خواهد رسید و هرکدام از این حرکات گامی است برای تحقق فرج نهایی و مؤثر در نزدیکی ظهور.

۴-۳. نزدیک شدن زمان ظهور و فرج نهایی بر اثر زمینه‌سازی‌ها

در نگاه ایشان تلاش در راه تحقق وعده ظهور، تمام حرکات مسئولین برای استقرار عدالت، اسلام و احکام اسلامی در جمهوری اسلامی، پیشرفت در کسب معرفت، صلاحیت‌ها و اصلاح جامعه، فداکاری و شهادت، تشکیل حکومت اسلامی بر اثر انقلاب اسلامی ایران و تداوم انقلاب اسلامی همگی باعث نزدیک شدن ظهور است، بلکه در صورت نبود این موارد ممکن نیست امام زمان علیه السلام ظهور کند.

۴-۴. آغاز حرکت تکاملی انسان در دوران فرج (پس از ظهور)

تکامل بشریت در دنیا در دوران ظهور محقق می‌شود. در سخنان حضرت آیت الله خامنه‌ای حرکت انسان پیش از ظهور تشبیه شده است به حرکت در پیچ و خم کوه‌ها و لجن‌زارها و حرکت تکاملی انسان پس از ظهور تشبیه شده است به حرکت در بزرگراه. حیات اصلی و حقیقی

انسانیت در عهد ظهور محقق می‌شود، البته تکامل انسان در دوران پس از ظهور، امری دفعی نیست، بلکه تدریجی و با سیر مراحل تکامل است. (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه السلام، ۹۶/۲/۲۰)

۵. انواع انتظار در اندیشه رهبری علیه السلام

ایشان در تقسیم‌بندی مفهومی انتظار می‌فرماید: «انتظار فرج دوگونه است: انتظاری که سازنده، تعهدآور، نیروآفرین و تحرک‌بخش است. نوع دیگر، انتظاری که ویرانگر، اسارت‌بخش و فلج‌کننده است و نوعی اباحه‌گری است. این دو نوع انتظار معلول دو نوع برداشت از ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این دو نوع برداشت از دو نوع بینش درباره تحولات و انقلابات تاریخی ناشی می‌شود». (بیانات رهبری علیه السلام در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، ۱۳۹۹/۱/۲۱)

۵-۱. انتظار منفی

«از انتظار و اعتقاد به اینکه نجات بخشی که اکنون غایب است خواهد آمد و عدالت را مستقر خواهد کرد و بشریت را نجات خواهد داد و حقیقت و عدل و برابری پیروز خواهد شد به صورت منفی‌اش، دشمنان عدالت و عاملین فساد و تبهکاری و کسانی که هیچ مسئولیتی در زندگیشان نمی‌شناسند و هیچ حدی شرارت و فسادشان را محدود نمی‌کند، استناد می‌کنند. به این معنی تا مردم را قانع و معتقد کنند که نجات بشر و استقرار عدالت فقط و فقط موکول به ظهور نجات‌بخش خاص غیبی است نه هیچ‌کس و کسان دیگر. اگر تو به خاطر عدالت برخاسته‌ای و یا دیگری به خاطر آزادی و نجات جامعه یا بشریتی برخاسته و تو هم دنبالش افتاده‌ای بیهوده است. یا دروغ می‌گویی که عدالت خواه و آزادی طلب و نجات بخشی یا اینکه فریب دیگران را خورده‌ای و هر دو دچار یک توهم شده‌اید». (ر، ک،، سخنرانی رهبر علیه السلام در دیدار با افشار مختلف مردم، ۱۳۷۴/۱۰/۱۷) بنابراین، اعتقاد به غیبت، اعتقاد به انتظار و اعتقاد به نجات بخش غیبی، بزرگ‌ترین سلاح برای دفاع از وضع موجود و بزرگ‌ترین عامل برای توجیه فساد است که با

یک منحنی تصاعدی روزه‌روز بالاتر می‌رود و بزرگ‌ترین عاملی است که به مردم بفهماند که باید به ظلم تن دهند و با فساد خوگیرند.

۵-۲. مفهوم انتظار مثبت و منفی در کلام رهبری

در گذشته سوءاستفاده‌های زیادی از موضوع انتظار شده است. برداشت منفی همان چیزی است که استکبار و استعمار در طول سالیان متمادی تلاش می‌کردند تا به مردم تزریق کنند. آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید: «برداشت منفی این است که مردم بگویند که به ما چه که درمقابل ظلم و ستم و فساد و کفر و بدی و شرارت بایستیم. ما منتظر خواهیم ماند تا امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خودش بیاید و مشکل را حل کند. این برداشت منفی است؛ یعنی سلب مسئولیت نسبت به همه شرارت‌ها و بدی‌های موجود در جامعه. برداشت مثبت و صحیح این است که اگر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد آمد و دنیای پر از عدل و داد درست خواهد کرد، پس ما باید به سهم خود در زمینه‌سازی این دنیا کوشش کنیم» (بیانات رهبری علیه السلام برای مسئولین صدا و سیما، ۱۳۸۷/۱۱/۱۵). در سوره انبیاء آیات ۱۰۵ — ۱۰۶ در مورد وعده‌ای که خداوند به بندگان صالح و شایسته خود در مورد فرمان‌روایی آنها بر تمام جهان داده آمده است: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ؛ ما پس از تورات در کتاب زبور چنین نوشتیم که در آینده، صالحان و پاکان وارثان زمین خواهند بود».

مسلمانان و تمام شیعیان براساس این عقیده سازنده، ایمان راسخ دارند که حق، امری اصیل و باطل، امر عارضی است و هر عارضه‌ای دیر یا زود و سهل یا دشوار ازبین می‌رود و خواه‌ناخواه در آینده‌ای دور یا نزدیک، حق در همه جا حاکم و پیروز می‌شود و باطل و باطل‌گرایان محو و نابود می‌شوند؛ زیرا تحقق حق و عدل، سنت خدا و خواست خدا و وعده قطعی خداوند است و خداوند در وعده‌ای که به بندگان صالح خود داده است تخلف نخواهد کرد. براساس این آیه، کسانی که درحال انتظار منفی هستند، محو و نابود می‌شوند.

۵-۳. انتظار مثبت در کلام رهبری علیه السلام

مقام معظم رهبری علیه السلام انتظار مثبت را این گونه تبیین می کند: «انتظار به معنای این است که ما باید خود را برای سربازی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف آماده کنیم. سربازی منجی بزرگی که می خواهد با تمام مراکز قدرت و فساد بین المللی مبارزه کند احتیاج به خودسازی و آگاهی و روشن بینی دارد. ما نباید فکر کنیم که چون امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد آمد و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد امروز وظیفه ای نداریم نه! بعکس، ما امروز وظیفه داریم در آن جهت حرکت کنیم تا برای ظهور آن بزرگوار آماده شویم. اعتقاد به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به معنای گوشه گیری نیست. امروز اگر ما می بینیم در هر نقطه دنیا ظلم و بی عدالتی و تبعیض و زورگویی وجود دارد اینها همان چیزهایی است که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برای مبارزه با آنها می آید. اگر ما سرباز امام زمانیم باید خود را برای مبارزه با اینها آماده کنیم». (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام در دیدار افشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان در مصلاى تهران، ۱۳۷۴/۱۰/۱)

۶. انواع انتظار در روایات

روایات آخر الزمان که وصف حال مردمان و وضعیت جامعه آخر الزمان را بیان می کند به صورت امیدوارکننده و با نگاه مثبت و به صورت هشداردهنده و با نگاه منفی به مسئله می پردازد. از طرفی افراد صالح از مسلمان و غیرمسلمان با افکار مثبت قرار دارند که با دیدگاه آینده نگرى مثبت با تلاش و کوشش به دنبال ظهور منجی و موعود هستند. امام باقر علیه السلام پیرامون حرکت های انقلابی و اصلاحی مردمان عصر غیبت می فرماید: «كَأَنِّي بِقَوْمٍ قَدْ خَرَجُوا بِالْمَشْرِقِ يَطْلُبُونَ الْحَقَّ فَلَا يُعْطَوْنَهُ ثُمَّ يَطْلُبُونَهُ فَلَا يُعْطَوْنَهُ فَإِذَا رَأَوْا ذَلِكَ وَضَعُوا سُيُوفَهُمْ عَلَى عَوَاتِقِهِمْ فَيُعْطَوْنَ مَا سَأَلُوهُ فَلَا يَقْبَلُونَهُ حَتَّى يَقُومُوا وَلَا يَدْفَعُونََهَا إِلَّا إِلَى صَاحِبِكُمْ فَتَلَاهُمْ شُهَدَاءُ أَمَا إِنِّي لَوَأَدْرِكْتُ ذَلِكَ لَأَسْتَبْقِيَتْ نَفْسِي لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ؛ گویا مردمی را می بینم که در شرق برای طلب نمودن حق (حکومت) قیام کرده اند، ولی این حق را به آنها نمی دهند. باز آنها قیام می کنند، ولی باز نمی رسند وقتی که چنین دیدند شمشیرهای خود را حمایل می کنند و آن گاه آنچه را که می خواهند به آنها می دهند، ولی آنها نمی پذیرند تا آنکه کارشان سامان پیدا کند و این حق را به

کسی نمی دهند جز به صاحب شما. مقتولین آنها از جمله شهیدانند. آگاه باشید! اگر من آن روز را درک می کردم خود را برای صاحب الامر ذخیره می کردم» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۷۳).

در عصر غیبت و آستانه ظهور، دو حرکت متفاوت که یکی برعهده انسان های صالح از زن و مرد و دیگری برعهده انسان های ناصالح از زن و مرد در جامعه آخرالزمانی به وقوع می پیوندد که این دو حرکت بیانگر دو نگرش و دو فرهنگ دینی و غیردینی و اسلامی و غیراسلامی است و براساس این دو فرهنگ و دو نگرش، جامعه عصر ظهور به دونوع انسان های خوب و بد و دو فرهنگ دینی و غیردینی تقسیم می شود.

۷. آثار انتظار مثبت در زندگی منتظران بر اساس بیانات رهبر معظم انقلاب

۷-۱. زیست منتظرانه

اولین وظیفه مردمان عصر غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف پیاده سازی شاخصه های آن در جامعه است؛ یعنی وظیفه منتظران یک بار به این است که خویشتن را در فضای انتظار و منتظران قرار دهند و وظیفه فردی و شخصی خود را براین اساس تنظیم کنند و بار دیگر در راستای مسئولیت خویش، دیگران را در فضای انتظار قرار داده و همگام و همراه با آنها به سوی جامعه ایده آل امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حرکت کنند. منتظران علاوه بر منتظر بودن باید منتظرساز بوده و دیگران را به انتظار نزدیک کنند. امام صادق علیه السلام در این مورد می فرماید: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ فَلْيَنْتَظِرْ وَلْيَعْمَلْ بِالْوَرَعِ وَمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۰). رهبر انقلاب می فرماید: «ما آن وقتی می توانیم حقیقتاً منتظر به حساب بیاییم که زمینه را آماده کنیم و آن عبارت از عمل کردن به احکام اسلامی و حاکمیت قرآن و اسلام است» (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

براساس داده های روایی، اهتمام به باورداشت انتظار به حدی است که قبولی اعمال و رفتار دینی موکول به پابندی به انتظار و اجرای آن در زندگی شده است. امام صادق علیه السلام در این مورد به ابابصیر می فرماید: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنَ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِهِ فَقُلْتُ بَلَى فَقَالَ

شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَالْإِنْتِظَارُ لِلْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ آیا شما را از چیزی مطلع نگردانم که خداوند عمل بندگان را جز به وسیله آن نمی پذیرد. من گفتم: بفرمایید بدانیم آن چیست، فرمود: آن گواهی دادن به یگانگی خدا و رسالت محمد ﷺ و انتظار برای ظهور قائم ماست» (ابن عقده کوفی، ۱۴۲۴، ص ۱۴۷). رهبر معظم انقلاب ﷺ می فرماید: «ملتی که در دلش خورشید امید به آینده و زندگی و لطف و مدد الهی می درخشد هرگز تسلیم و مرعوب نمی شود و با این حرف ها از میدان خارج نمی شود. این خصوصیت، اعتقاد به معنویت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. عقیده به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نمی گذارد مردم تسلیم شوند به شرطی که این عقیده را درست بفهمند» (بیانات رهبری ﷺ، ۱۳۷۴/۱۰/۱۷).

۲-۷. زیست مؤمنانه و صالحانه

مردم در عصر غیبت در راستای زندگی منتظرانه و مؤمنانه باید مزین به شاخصه ایمان و اعتقاد قلبی نسبت به خدا، معاد، رسالت، امامت و مهدویت باشند. خداوند متعال در قرآن می فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ؛ خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد» (نور: ۵۵). در این آیه خداوند وعده داده است؛ وعده ای که در آن تخلف معنا ندارد و از خدای حکیم تخلف در وعده امری محال است؛ یعنی خداوند حکیم با زنان و مردان منتظر که شاخصه ایمان و صلاحیت دارند وعده داده که وارثان و حاکمان زمین شوند.

رهبر انقلاب ﷺ در تفسیر این آیه می فرماید: «آیه "وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا" یک بار باز آنجا عمل شده، هزار بار دیگر باز قابل عمل شدن است، اما شرطش چیست. شرطش این است که این جملات اول آیه محقق شود که می فرماید: "وعد الله؛ وعده کرده است خدا!" به کی؟ "الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات؛ به آن کسانی که از شماها ایمان بیاورند و عمل شایسته و صالح کنند؛ یعنی براساس تعهدات این ایمان عمل کنند به اینها وعده داده است که "لیستخلفنهم فی الارض" که آنان را در زمین جانشین سازد». (خامنه ای، ۱۳۵۴، ص ۱۳۴) امام رضا علیه السلام در راستای زیست منتظرانه و مؤمنانه می فرماید: «مِنْ دِينِهِمُ الْوَرَعُ وَالْعِفَّةُ وَالصِّدْقُ وَالصَّلَاحُ وَ

الْإِجْتِهَادَ وَادَاءَ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ وَطُولَ السُّجُودِ وَالْقِيَامَ بِاللَّيْلِ وَاجْتِنَابَ الْمَحَارِمِ وَانْتِظَارَ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ؛ از جمله دین ائمه علیهم السلام تقوا، پاکدامنی، راست‌گویی، صلاح، اجتهاد، رد امانت به نیکوکار و فاجر، سجده طولانی، شب‌زنده‌داری، دوری از محرمات و انتظار فرج همراه با صبر است» (صدوق، ۱۳۶۲، ۴۷۹/۲). براساس این روایت، زندگی مؤمنانه با شاخصه‌هایی مانند تقوا و خداترسی، عفت و پاکدامنی، صدق و راست‌گویی، صلاحیت و درست‌کاری، تلاش و اجتهاد، امانت و امانداری، عبادت و بندگی و دوری از محرمات و گناه تبدیل به زندگی منتظرانه می‌شود.

۷-۳. زیست عقیفانه

یکی از وظایف مهم مردم در جامعه اسلامی در عصر غیبت رعایت پوشش اسلامی و عفاف و پاکدامنی است. بحث حجاب و پاکدامنی مسئولیت همه مسلمانان از مردان و زنان است. خداوند متعال در قرآن خطاب به مردان می‌فرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ؛ به مردان باایمان بگو دیده فرونهند و پاکدامنی ورزند» (نور: ۳۰) و خطاب به زنان می‌فرماید: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ؛ و به زنان باایمان بگو دیدگان خود را از هر نامحرمی فروبندند و پاکدامنی ورزند» (نور: ۳۱). در عصر غیبت، رعایت پوشش و عفاف برای همه باورمندان اسلامی از زن و مرد لازم و ضروری است، اما در مورد زنان سفارش بیشتری شده است. رهبر معظم انقلاب علیه السلام می‌فرماید: «در مسئله پوشش؛ خب بله، مسئله حجاب محدودیت شرعی و قانونی است. آنجا محدودیت دولتی نیست، قانونی است و شرعی است. کشف حجاب، حرام شرعی و حرام سیاسی است هم حرام شرعی است و هم حرام سیاسی است» (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۴۰۲/۰۱/۱۵). بنابراین، حجاب به معنای پوشش اسلامی، دو بعد ایجابی و سلبی دارد. در بعد ایجابی، پوشش اسلامی ضرورت دارد و در بعد سلبی، اجتناب از خودنمایی بدنی لازم است. براین اساس، بر زنان مسلمان به‌ویژه زن زمینه‌ساز ظهور لازم است که در راستای رعایت حجاب کامل که همان حجاب اسلامی است به هردو بعد حجاب توجه کند و هردو بعد را در کنار یکدیگر به درستی پیاده کند.

براساس داده‌های روایی، شاخصه مقاومت و استواری برعهده همه منتظران از زن و مرد است. بهره‌مندی از شاخصه صبر، مقاومت و استواری است. براساس روایت‌های مختلف معصومین (علیهم‌السلام) در منابع حدیثی میان مقوله انتظار و شاخصه صبر و مقاومت، هم‌پوشانی و هم‌کارکردی دیده می‌شود؛ زیرا در برخی روایات، انتظار در کنار صبر و صبر همراه با انتظار آمده است که در صورت انفصال یعنی، جدایی انتظار از صبر و صبر از انتظار، بی‌خاصیتی و بی‌اثری دامن‌گیر انتظار شده و انتظار بی‌خاصیت، منتظران و جامعه منتظر را نیز بی‌خاصیت می‌کند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ» (اعراف: ۱۲۸). براساس این آیه، عنصر صبر و مقاومت از شاخصه‌های مهم استخلاف است؛ یعنی مستخلفین و منتظرین که در عصر غیبت و پنهان زیستی امام به‌سر می‌برند به‌دلیل فقدان رهبر و راهنما به‌طور طبیعی دچار برخی مشکلات و مصائبی خواهند بود که برای برون‌رفت از این مشکلات و مصائب علاوه بر تلاش و کوشش، چاره‌ای جز پیشه‌سازی صبر و مقاومت ندارند. این صبر و مقاومت اگرچه ابتدا با سختی و مشکلات همراه است، ولی درنهایت سرانجام نیکویی در انتظار منتظران صابر است.

تلفیق دو عنصر صبر و انتظار در احادیث معصومان (علیهم‌السلام) بروز و ظهور ویژه‌ای دارد. پیامبر گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌فرماید: «انْتَظِرِ الْفَرَجَ بِالصَّبْرِ عِبَادَةَ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۴۵/۵۲). امام رضا (علیه‌السلام) در بیانات خود عنصر صبر را بن‌مایه فرج می‌داند و زیبایی صبر را همراه با فرج دست‌یافتنی دانسته است: «مَا أَحْسَنَ الصَّبْرَ وَانْتَظَرَ الْفَرَجَ فَعَلَيْكُمْ بِالصَّبْرِ فَإِنَّهُ إِنَّمَا يَجِيءُ الْفَرَجُ عَلَى الْيَأْسِ؛ چه نیکوست صبر و انتظار گشایش امور را کشیدن، پس بر شماست که صبر پیشه کنید به‌درستی که فرج، آن‌گاه می‌آید که ناامیدی فراگیر شده باشد» (صدوق، ۱۳۶۲، ۶۴۵/۲). امام صادق (علیه‌السلام) در این مورد می‌فرماید: «مَنْ دِينَ الْأَيْمَةُ الْوَرَعُ وَالْعِفَّةُ وَالصَّلَاحُ إِلَى قَوْلِهِ وَانْتَظَرَ الْفَرَجَ بِالصَّبْرِ؛ دین ائمه (علیهم‌السلام) تقوا، عفت و صلاح انتظار فرج همراه با صبر است» (صدوق، ۱۳۶۲، ۴۷۹/۲).

رهبر معظم انقلاب علیه السلام در مورد شجاعت، مقاومت و بردباری ملت رشید ایران در مسیر رسیدن به اهداف انقلاب می‌فرماید: «ملتی که به خدا معتقد و مؤمن و متکی است و به آینده امیدوار است و با پرده‌نشینان غیب در ارتباط است، ملتی که در دلش خورشید امید به آینده و زندگی و لطف و مدد الهی می‌درخشد هرگز تسلیم و مرعوب نمی‌شود. این، خصوصیت اعتقاد به آن معنویت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف است». (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۸۴/۶/۲۹) بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام در راستای همان فرمایشات قرآن و سخنان معصومان علیهم السلام است که به عنصر صبر و مقاومت سفارش اکید کرده و عنصر انتظار را در کنار صبر کاربردی‌تر و کارکردی‌تر می‌داند.

۷-۵. حضور در صحنه

این وظیفه متوجه همه منتظران از زنان و مردان است. رهبر انقلاب می‌فرماید: «نظام اسلامی و ملت مسلمان ایران و دولت جمهوری اسلامی بزرگ‌ترین قدم را در این راه برداشت و به برکت مجاهدت جوانان و مردان و زنان مؤمن و فداکار این ملت، اسلام در دنیا به عنوان یک قدرت ظاهر شد. هرچه این قدرت بتواند خود را مستقتر و پایدارتر کند نظم ظالمانه و شیطانی دنیا بیشتر تهدید می‌شود». (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۸۱/۷/۳۰)

۷-۶. دین‌شناسی منتظران

هرچه معرفت و شناخت به دین بیشتر باشد معرفت به آموزه‌های دینی بیشتر می‌شود و هرچه شناخت افراد به آموزه‌های دینی بیشتر شود وظیفه شناسی به دین و امورات دینی در او بیشتر می‌شود. رهبر معظم انقلاب علیه السلام در بیان وصف الحال علمی و معرفتی جامعه ایده‌آل مهدوی و جامعه منتظر می‌فرماید: «و تَوْتُونَ الْحَكْمَةَ فِي زَمَانِهِ حَتَّى إِنَّ الْمَرْأَةَ لَتَقْضِي فِي بَيْتِهَا بَكْتَابَ اللَّهِ تَعَالَى وَ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ؛ در دوران آن بزرگوار و حکومت الهی آن حضرت آن چنان حکمت در جامعه گسترش خواهد یافت که یک زن خانه‌نشین (نه یک زنی که مسئولیتی در گوشه‌ای از جامعه داشته باشد) در خانه خود، یک زن به کتاب خدا و سنت پیغمبر حکم خواهد کرد و قضاوت خواهد کرد». آن قدر سطح فرهنگ اسلامی و دینی بالا می‌رود که همه افراد جامعه و

زنانی که در میدان اجتماع هم بر فرض شرکت نمی‌کنند و در خانه می‌نشینند آنها هم می‌توانند فقیه باشند، دین‌شناس باشند. می‌توانند قرآن را باز کنند و خودشان حقایق دین را از قرآن بفهمند و شما ببینید که در جامعه‌ای که همه مردان و زنان در سطوح مختلف، قدرت فهم دین و استنباط از کتاب الهی را دارند این جامعه چقدر نورانی است و هیچ نقطه‌ای از ظلمت در این جامعه دیگر نیست. این همه اختلاف رویه دیگر در آن جامعه معنایی ندارد» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۱، ص ۳۰۸؛ مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹، ۲۰/۱/۲۰). بی‌شک جامعه‌ای که علم و دانش در آن گسترش پیدا کرده و فراگیر شود در آن جامعه آگاهی و معرفت مردم نسبت به دین و آموزه‌های دینی همه‌جانبه و فراگیرتر می‌شود.

۷-۷. تربیت نسل منتظر

یکی از کارهای مهم در مورد زمینه‌سازی ظهور، تربیت و پرورش یاران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است که منتظران با انجام آن برای تحقق ظهور اعلان آمادگی می‌کنند. با این کار علاوه بر زمینه‌سازی و تربیت یاران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خود نیز با آراستگی به شاخصه‌های سربازی حضرت در امر ظهور و تشکیل حکومت جهانی مشارکت می‌کنند. میان تربیت نسل منتظر که منتهی به کادرسازی برای نظام لشکری و کشوری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌شود با زمینه‌سازی ظهور که منتهی به رخداد ظهور می‌شود رابطه وثیق و دقیقی وجود دارد که حضرات معصومین علیهم السلام در روایات مختلفی بدان اشاره کرده‌اند. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «إِذَا اجْتَمَعَ لِلْإِمَامِ [لِلْإِسْلَامِ] عِدَّةُ أَهْلِ بَدْرٍ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ ثَلَاثَةٌ عَشَرَ وَجَبَ عَلَيْهِ الْقِيَامُ وَ التَّغْيِيرُ؛ هرگاه پیرامون امام به تعداد نفرات جنگ بدر که ۳۱۳ نفر است جمع شوند بر امام واجب است قیام کرده و دست به تغییر بزند» (مغربی، ۱۴۰۹، ۳۴۲/۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۴/۹۷).

واژه وجب در این روایت شاهد مثال است که با دلالت منطقی و با رویکرد تصریحی به این موضوع می‌پردازد که در صورت فراهم شدن یاران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که تعدادشان ۳۱۳ نفر است قیام بر حضرت واجب می‌شود تا با این قیام، جهان و جهانیان به سوی تغییر و تحول پیش رود. رهبر انقلاب در مورد تربیت انسان‌های صالح می‌فرماید: «حقیقتاً این واقعیتی است که برای

یک انقلاب، انسان سازی از همه چیز مهمتر است. اگر انقلاب، انسان سازی نکند هیچ کاری نکرده است؛ زیرا دنیا بدون انسان صالح، یک پدیده بی جان و کور و تاریک است» (بیانات رهبری، ۱۳۶۹/۱۰/۱۰).

۸. انتظار حقیقی از نظر مقام معظم رهبری

انتظار حقیقی، انتظاری است همراه با مهیا کردن شرایط ظهور و آن هم باید در متن جامعه و در کنار مردم صورت پذیرد. ایشان در یکی از سخنان خود با نفی برداشت های غلط از انتظار این گونه توضیح می دهد: «انتظار حرکت است، انتظار سکون نیست، انتظار رها کردن و نشستن برای اینکه کار به خودی خود صورت بگیرد، نیست. انتظار آمادگی است، انتظار فرج یعنی، کمر بسته بودن، آماده بودن، خود را از همه جهت برای آن هدفی که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برای آن هدف قیام خواهد کرد، آماده کردن» (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۰۵/۲۷). قرآن کریم بر پایه آیه «هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله» (توبه: ۳۳) غلبه اسلام بر همه ادیان دنیا را بشارت داده است. اگر قرار است چنین بشارتی در آخرالزمان با قیام مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف عملی شود نمی توان نقش تمام مسلمانان را در تحقق این هدف والا نادیده گرفت. خدای سبحان پس از بیان آینده روشن انسان های صالح در حکومت مهدوی در آیه ۱۰۵ سوره انبیا فرمود: «لقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون؛ و ما بعد از تورات در زبور (داود) نوشتیم که البته بندگان نیکوکار من ملک زمین را وارث و متصرف خواهند شد» آن وعده حق را ابلاغی برای بندگان واقعی خود دانست و فرمود: «إن فی هذا لبلاغاً لقوم عابدين» (انبیا: ۱۰۶)؛ زیرا مردمانی که اهل عبودیت خدا هستند، می فهمند که باید خود را آماده کنند باید منتظر و مترصد ظهور باشند» (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸). انتظار حقیقی از منظر رهبر معظم مفهومی است با ابعاد و عناصر متعدد که در فرآیند انتظار اثرگذار است.

۸-۱. عناصر انتظار حقیقی

عناصر انتظار حقیقی مفهومی است با ابعاد مختلف که وجود برخی از ابعاد یا عناصر بر دیگری مقدم است و به نوعی لازم و ملزوم یکدیگر هستند. آن سه عنصر عبارتند از: عنصر فکری، انگیزشی و رفتاری. بدون عنصر فکری که متقاعدکننده فرد برای عمل در هندسه نظام‌مند انتظار است، نمی‌توان شاهد وقوع عنصر رفتاری بود. آغاز عنصر رفتاری به وجود نیروی انگیزه‌دهنده‌ای وابسته است که سختی‌های انتظار را برای او آسان کند.

۸-۱-۱. عنصر فکری

آماده کردن خود و دیگران برای ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف عملی است که با پشتوانه محکم فکری صورت می‌پذیرد. بدون وجود اعتقادی راسخ و عاری از شک و تردید نسبت به فرج مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف و بدون وجود جهان‌بینی درست نسبت به اوضاع ستم‌دیدگان در سراسر دنیا عملی هدفمند و مبتنی بر دغدغه از انسان منتظر واقع نخواهد شد. دو لازمه تفکر مهدوی در شخص منتظر عبارتند از:

اول، اطمینان به فرج

دوران غیبت دورانی است که با امتحانات الهی و غربال‌گری‌هایی آمیخته است که حتی بسیاری از مدعیان مهدویت در آن مردود می‌شوند. (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۴) یکی از مصادیق این امتحان الهی، طولانی شدن دوران غیبت است. به دلیل همین طولانی بودن، عده‌ای از منتظران حضرت به تردید افتاده و دیگر به ظهور حضرت اطمینانی ندارند. این نکته چنان محسوس می‌شود که امام صادق علیه السلام از واقعیت تلخی پرده برداشته و فرمود: «به خدا سوگند! امام شما سال‌های سال از دیده‌ها نهان خواهد شد و شما آزمایش می‌شوید تا آنجا که گفته می‌شود او مرده یا کشته شده و معلوم نیست به کجا رفته است» (کلینی، ۱۴۰۷، ۳۳۶/۱). چنین تردیدی دو اثر ناپسند بر فرآیند انتظار می‌گذارد. هم امید به فرج را که عنصر انگیزشی انتظار است خدشه‌دار می‌کند و هم مانع تحقق عنصر رفتاری می‌شود. در نتیجه فرد ناامید از وادی انتظار و آمادگی برای

تحقق آرمان‌های مهدوی خارج می‌شود. از این رو، مقام معظم رهبری علیه السلام امید و اطمینان به فرج را ملازم یکدیگر می‌داند (بیانات رهبری علیه السلام، ۶۸/۱۱/۲۲).

دوم) درک مشکلات مردم

امام خامنه‌ای علیه السلام شناختن گره‌های زندگی مردم را سبب انتظار فرج می‌داند و می‌فرماید: «کی انسان انتظار فرج دارد. وقتی یک فروپستگی وجود داشته باشد در زمینه وجود مشکل، انسان احتیاج پیدا می‌کند به فرج». (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۸۷/۷/۲۵)

۸-۱-۲. عنصر انگیزشی

هر عملی برای اینکه آغاز شود و تداوم یابد نیازمند عنصر انگیزشی است. برای انتظار نیز چنانچه عنصری رفتاری در نظر گرفته شود و انتظار بدون عمل انتظار انحرافی قلمداد شود برای ایجاد عمل متناسب با انتظار به عنصر انگیزشی نیاز است که خاصیت انرژی بخش بودن را در مسیر انتظار داشته باشد.

۸-۱-۳. عنصر رفتاری

انتظار در اندیشه رهبر معظم انقلاب علیه السلام مبتنی بر انتظار در آموزه‌های وحیانی است. هرگاه بدون عمل تصویر شود انتظاری انحرافی است و آسیب‌های متعددی به دنبال خواهد داشت. از منظر رهبری، آماده کردن خود و جامعه برای ظهور حضرت و تحقق حاکمیت امام عصر وظیفه اصلی انسان منتظر است و اگر جامعه برای تحقق حکومت مهدوی آماده نباشد سرنوشتی مانند جوامع انبیای گذشته خواهد داشت. (بیانات رهبری علیه السلام، ۱۳۷۶/۹/۲۵) آماده کردن دیگر افراد جامعه برای استقرار عدالت امری ضروری است تا امت به سرنوشتی مانند سرنوشت امت امیرالمؤمنین دچار نشوند که تحمل عدالت معصوم را نداشتند.

۹. نتیجه‌گیری

از مفهوم انتظار در طول تاریخ برداشت‌های متفاوتی شده است. این برداشت‌ها در نگاه مقام معظم رهبری علیه السلام به دو برداشت مثبت و منفی تقسیم شده است. دعا پسندگی، استعجال و انتظار

خنثی برداشت‌های منفی است و انتظار حقیقی تنها انتظار صحیح است که سه عنصر فکری، انگیزشی و رفتاری دارد. یکی از لوازم عنصر فکری انتظار، داشتن نگاه کلان به اوضاع دنیا است که درک مشکلات مردم دنیا را به دنبال دارد؛ زیرا برپایه اندیشه رهبری نه تنها آماده کردن خود، بلکه آماده کردن همه دنیا برای تحقق حکومت مهدوی امری لازم است. نیروی امید، عنصر انگیزشی انتظار است و اصل انتظار برای شخص منتظر و تحمل دشواری‌های انتظار به وجود آن منوط است. برای ایجاد امید دو شیوه بیان برکات دولت مهدوی و احساس حضور امام در جامعه و نظارت ایشان بر جامعه از شیوه‌های مهمی است که مقام معظم رهبری علیه السلام بر آن تأکید دارد. عنصر فکری که بخشی از آن اطمینان به فرج است با عنصر انگیزشی ارتباط سببی دارد. بنابراین، بدون این اطمینان آمیدی نخواهد بود. هردو عنصر فکری و انگیزشی با عنصر رفتاری رابطه مستقیم دارد و تحقق آنها بیش از عنصر رفتاری لازم است؛ زیرا پیش از اقناع اندیشه و جهت‌دهی‌های فکری نمی‌توان آمادگی صحیح و مؤثر را پیش از ظهور شاهد بود. وجود نیروی انگیزشی است که رفتار را رقم می‌زند. خروجی اینها عنصر رفتاری است که آماده شدن برای ظهور است.

فهرست منابع

- * قرآن الکریم (۱۳۸۸)، مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
۱. ابن عقده کوفی، احمد (۱۴۲۴). فضائل امیر مؤمنان علیه السلام. قم: انتشارات دلیل ما.
۲. آینی، نصرت‌الله (۱۳۹۰). زمینه‌سازی ظهور چیستی و چگونه. نشریه مشرق موعود، ۵ (۱۹)، ۴۴-۶۲.
۳. جمعی از نویسندگان (۱۳۹۱). ولایت و حکومت (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام درباره ولایت و حکومت). تهران: مؤسسه جهادی مرکز صهبا.
۴. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹). امام مهدی موجود موعود. قم: انتشارات اسراء.
۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۵۴). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۸). نگاهی به نظریه انتظار در اندیشه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۷. خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۹). مبانی و اصول حکمی قرآنی انتظار از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای. نشریه جامعه مهدوی، ۱۱ (۱)، ۱۳۲-۱۵۹.
۸. رزقانی، اعظم (۱۳۹۹). مهدویت در آینه تربیت. نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۴۶ (۲۸)، ۳۱-۵۲.
۹. سایت دفتر مقام معظم رهبری علیه السلام. khamenei.ir
۱۰. صدوق، محمد (۱۴۱۳). من لایحضره فقیه. مصحح: غفاری، علی‌اکبر. قم: جامعه مدرسین.

۱۱. صدوق، محمدبن علی (۱۳۹۵). کمال الدین و تمام النعمه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۲. طوسی، محمدبن الحسن (۱۳۷۰). الغیبه. قم: دارالمعارف الاسلامیه.
۱۳. فاضلی‌نیا، نفیسه (۱۳۸۷). ظرفیت‌های انقلاب اسلامی در راستای زمینه‌سازی ظهور منجی، نشریه مشرق موعود، ۱۱(۳)، ۵-۱۲.
۱۴. فلاح، محمدجواد. و عوافی، زهرا (۱۳۹۸). انتظار مطلوب: رهاورد تعامل عقل و احساس؛ نقدی بر رویکرد - احساسی در مسئله مهدویت، نشریه مشرق موعود، شماره ۵، ۱۷۱-۲۰۰.
۱۵. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۶. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴). بحارالانوار. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۷. مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۶۹). مجموعه خطبه‌های نماز جمعه تهران. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۸. مولوی‌نیا، محمدجواد (۱۳۸۹). سیمای مهدویت در قرآن. قم: انتشارات ولی عصر.
۱۹. نعمانی، محمودبن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه. تهران: نشر صدوق.

